

Zrównoważony rozwój w edukacji leśnej – jak? Przykłady dobrych praktyk

Anna Wierzbicka

Według Konkluzji Rady z dnia 19 listopada 2010 r. w sprawie edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju (Dz. Urz.U.E. 2010/C 327/05) edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju ma przede wszystkim wyposażać poszczególne osoby i grupy w wiedzę, umiejętności i postawy potrzebne do świadomego podejmowania decyzji, które pozwolą ukształtować i zachować świat tak, by obecne pokolenie i pokolenia przyszłe chciały w nim żyć i pracować. Kluczowa rola w rozwijaniu i stymulowaniu takich kompetencji przypada instytucjom edukacyjnym, społecznościom lokalnym, społeczeństwu obywatelskiemu i pracodawcom. Dokument ten podkreśla, iż zasadniczą sprawą jest to, aby społeczeństwo wiedziało o zrównoważonym rozwoju i o stosownej edukacji oraz aby rozumiało ich sens. Edukacja taka powinna bazować na interdyscyplinarnym uczeniu się, opartym na wartościach, promującym myślenie i nauczanie systemowe oraz rozwijającym nową wiedzę, nowe umiejętności i nowe postawy. Powinna zwracać uwagę na kreatywne myślenie, innowacyjność i dalekosiężne patrzenie, a zwłaszcza na naszą odpowiedzialność wobec przyszłych pokoleń. Zadania państw członkowskich w tej dziedzinie to m.in.: wprowadzenie odpowiednich treści do programów nauczania, dbanie o ciągły rozwój i szkolenie nauczycieli i edukatorów, zachęcanie ich do tworzenia sieci, umożliwianie partnerstwa pomiędzy szkołami a przedsiębiorstwami i organizacjami pozarządowymi. Dotyczy to wszystkich szczebli kształcenia. Jak założenia te są realizowane w różnych krajach europejskich, jakie w tych działaniach jest miejsce edukacji leśnej?

Niniejszy tekst jest subiektywnym wyborem ciekawych, z punktu widzenia autorki, przykładów realizacji idei zrównoważonego rozwoju na styku z edukacją leśną. Analiza obejmuje: podstawy programowe nauczania, tematykę zajęć realizowanych w edukacji leśnej, wydawnictwa książkowe, działalność ośrodków edukacji leśnej, ich budowę i sposób użytkowania, organizację wydarzeń promocyjno-edukacyjnych i gadżety (pamiątki, upominki) jakie rozdaje się przy okazji wydarzeń edukacyjnych.

Dobrym przykładem włączenia edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju do podstawy programowej jest Szkocja. Od roku szkolnego 2010-11 dla dzieci w wieku od 3 do 15 lat obowiązuje „Curriculum for Excellence”, którego jedna z 7 dziedzin to „uczenie się dla zrównoważenia” (Learning for Sustainability) (<http://www.gov.scot/Topics/Education/Schools/curriculum>). Dokument ten zawiera szereg zasad: każdy uczeń powinien brać udział w zajęciach, które odbywają się na dworze, najlepiej raz w tygodniu, proces uczenia się powinien być demokratyczny – uczniowie powinni mieć wpływ na proces nauczania, dużą wagę przykładają do własnych doświadczeń uczniów – proces uczenia się jest nastawiony na formy aktywne. Za ważne uznano też ciągłe szkolenie nauczycieli i dostosowanie istniejących budynków oraz budowanie nowych szkół zgodnie z zasadami ZR. Forestry Commission Scotland powołało jednostkę (OWL Scotland – Outdoor, Woodland, Learning Scotland), która ma na celu zachęcenie nauczycieli i uczniów do częstszego przebywania na dworze w czasie zajęć i wykorzystywania przyrody (lasu) w procesie uczenia się. OWL przygotowuje scenariusze zajęć, programy nauczania, służy poradami metodycznymi, przeprowadza szkolenia i nadzoruje lokalne grupy nauczycieli (<http://scotland.forestry.gov.uk/supporting/strategy-policy-guidance/educa->

tion-strategy-and-reports/owl-scotland). Edukacja dla zrównoważonego rozwoju jest realizowana jako nauczanie wszystkich możliwych przedmiotów w lesie lub dołączanie informacji o lesie do treści z innych dziedzin i tak np. dla dzieci w wieku 8-10 lat przygotowano projekt związany z lekturą szkolną Brother Wolf Michelle Paver. Jest to seria zajęć w klasie i na dworze przybliżająca dzieciom życie w czasach przedhistorycznych - sposób użytkowania zasobów przyrodniczych z odniesieniami do dzisiejszej rzeczywistości. Dzieci uczą się nie tylko wyrabiania narzędzi z kamienia, budowania szałasów, ale także jakie rośliny są jadalne, na jakie zwierzęta polowano kiedyś i teraz. Jakie części jelenia wykorzystywali ludzie kiedyś, a jakie obecnie (Wolf Brother's...2013). Trees and the Scottish Enlightenment (2013) to materiał uzupełniający do lekcji historii pokazujący jak w okresie Oświecenia podróże i podboje Imperium Brytyjskiego zmieniły szkocką przyrodę. Materiały zawierają propozycje dodatkowych zadań i informacje przyrodnicze. Odnoszą się do konkretnych fragmentów obowiązującego podręcznika do historii. Warto zauważyć, iż wszystkie materiały drukowane (w tym edukacyjne) wydawane przez FCS są drukowane na papierze certyfikowanym – organizacja dba o spójność przekazu.

W norweskiej podstawie programowej dla przedszkoli 2 z 7 działów podstawy mówią o przebywaniu na świeżym powietrzu: „Natura, środowisko, technika” oraz „Ciało, ruch, zdrowie” (aktywność fizyczna pomaga poznać siebie i świat, buduje pozytywny obraz siebie, pomaga ulepszyć kompetencje socjalne, poczucie mistrzostwa, pozytywne przeżycia, radość z pokonywania wyzwań w naturze, współdziałania z innymi). Dzieci mają uczuć się zrównoważonego rozwoju rozumianego jako dbanie o siebie, innych i naturę, w związku z tym powinny przebywać na świeżym powietrzu, placówki są zobowiązane do 1 stałego dnia wycieczek w tygodniu, codziennie minimum 2 godz. na zewnątrz, małe dzieci śpią na świeżym powietrzu. W przedszkolach nauczycielki przygotowują dzieciom proste posiłki złożone z produktów dostępnych lokalnie (Utdanningsdirektoratet 2017). Programy nauczania zawierają treści odnoszące się do użytkowania lasu i sposobów pozyskiwania jedzenia. Już 4-letnie przedszkolaki odwiedzają zrąb, rzeźnię i uczestniczą w polowaniu (informacja ustna).

W Badenii-Wirtembergii niedaleko Stuttgartu znajduje się Dom lasu – Haus des Waldes. Jest to centrum edukacji należące do lasów publicznych (ForstBW), którego celem jest edukacja dla zrównoważonego rozwoju. Miejsce zbudowane z poszanowaniem zasad ZR, w którym wystawa opowiada nie tylko o zaletach użytkowania drewna (ryc. 1), ale i o konsekwencjach naszych wyborów konsumenckich. Ośrodek proponuje szereg różnej długości zajęć dla dzieci i młodzieży opartych o użytkowanie lasu – od krótkich lekcji w lesie po całoroczny projekt zarządzania kawałkiem lasu (wszystko zgodnie z podstawą programową). Bardzo ciekawy jest Waldbox – przyczepa z materiałami i narzędziami, które można wykorzystać przy realizacji zajęć. Nauczyciel może zamówić lekcję z edukatorem, który przyjedzie z przyczepą do miejscowego lasu, parku i wraz z nauczycielem zrealizuje dzięki tym pomocom aktywne zajęcia (<http://www.hausdeswaldes.de>).

Ryc. 1. Fragment wystawy w Haus des Waldes (fot. W. Naturski)
Fig. 1. Elements of exhibition in Haus des Waldes

Zrównoważony rozwój zakłada równość wszystkich ludzi, w tym niepełnosprawnych, i równe możliwości edukacyjne (<http://www.un.org.pl/>). Aby to osiągnąć trzeba tak projektować budynki i ścieżki edukacyjne by były dostępne dla wszystkich. Świetnym przykładem jest ścieżka w koronach drzew z Parku Narodowego Hainich (<http://www.nationalpark-hainich.de/>). Dbłość o właściwe parametry budynków spowoduje, że będziemy bardziej wiarygodni – w ten sposób będziemy pokazywać, że można budować i użytkować takie budynki zgodnie z zasadami ZR. Warto pamiętać, że budynek powinien być zbudowany z materiałów naturalnych dostępnych lokalnie, najlepiej przez lokalnych rzemieślników. Powinien być zasilany energią z odnawialnych źródeł, być jak najmniej uciążliwy dla środowiska i współgrać harmonijnie z otoczeniem. Takim budynkiem jest na przykład The Leopold Centre – Centrum Edukacji zbudowane przez Fundację Aldo Leopolda, który uzyskał certyfikat LEED i miano „węglowo neutralnego budynku” (<https://www.aldoleopold.org/visit/the-leopold-center/>).

Właśnie certyfikacja różnych działań wpisuje się w realizację idei ZR i może być świetnym narzędziem EZR – wielu rzeczy nie jesteśmy w stanie powiedzieć, ale możemy przekazać działaniem, zachowaniem. Pomocą w tym mogą być certyfikaty. Certyfikat FSC jest znany leśnikom i przyrodnikom; warto by papier czy drewno, z których są produkowane materiały promocyjne i edukacyjne, miało ten certyfikat. Wydarzenia takie jak pikniki, konferencje czy festyny mogą ubiegać się o certyfikat Zielone Wydarzenie. Program Zielone Wydarzenia jest autorskim pomysłem Fundacji AERIS FUTURO, realizowany przez Fundację oraz sieć partnerów: Centrum Promocji Ekorozwoju, Regionalne Centrum Wolontariatu, EkoInicjatywa, Fundacja Ekorozwoju, w oparciu o dofinansowanie z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (<http://zielonewydarzenia.pl/pl/i.11.0.0.9/Zielone-Wydarzenia-.html>). Znaczek Zielonego Wydarzenia zastąpi całą, kilkustronicową ulotkę informującą o staraniach organizatorów, by impreza była jak najbardziej zrównoważona.

Dla edukatora/trenera zaangażowanego w EZR bardzo ważne jest ciągłe podnoszenie kwalifikacji, także narzędzia pracy, w tym podręczniki i scenariusze powinny być przygotowane nie tylko poprawnie merytorycznie, ale zachęcać do działania i refleksji oraz być skierowane

do różnych grup wiekowych. Wszystkie te kryteria spełniają wydawnictwa Uniwersyteckiego Centrum Badań nad Środowiskiem Przyrodniczym i Zrównoważonym Rozwojem UW. Podręczniki i zbiory scenariuszy autorstwa Anny Kalinowskiej i Anny Batorczak są naprawdę godne polecenia, szczególnie cenię sobie serię Bioróżnorodność to także my (2013) – 2-częściowy podręcznik wydany z myślą o słuchaczach Uniwersytetów Trzeciego Wieku, jedna część jest przeznaczona dla seniorów, a druga dla ich wnuków (<http://ucbs.uw.edu.pl/category/nasze-publicacje/>). Przez takie właśnie projekty i publikacje realizowany jest postulat solidarności międzypokoleniowej i równości ludzi. Sadzę, że dla edukatorów i nauczycieli cenną będzie pozycja Edukacja ku zmianie: podręcznik edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju wydana przez Program Uniwersytet Bałtycki. Pozycja ta służy doskonaleniu i pracy nad sobą osób zajmujących się nauczaniem o EZR (<http://www.balticuniv.uu.se>).

Przy wydawaniu książek i innych pomocy dydaktycznych, zamawianiu pamiątek i gadżetów warto pamiętać o kilku zasadach, które pozwolą realizować cele ZR: materiał (papier, drewno, inne) powinien być lokalny, najlepiej naturalny i certyfikowany. Produkcja lokalna bywa droższa i zamówienie z lokalnego źródła często wiąże się z większym wysiłkiem, jednak jest bardziej zrównoważone. Przy wydawaniu książek i folderów warto pamiętać, że nie wszystko musi być kolorowe i błyszczące żeby spełniało swoją rolę; ładny, poprawny graficznie czarno-biały rysunek na zwykłym papierze może być równie estetyczny, a czasem mieć większą wartość dydaktyczną niż niejedno kolorowe zdjęcie wydrukowane na papierze kredowym. Warto też pamiętać o przeznaczeniu materiałów, kolorowanka wydana na papierze kredowym naprawdę nie spełni swojej roli – nie da się na takim papierze ani rysować ani pisać.

Wszelkie upominki, aby rzeczywiście przypominały o zajęciach czy organizacji, która je wyprodukowała, muszą być praktyczne, dzięki czemu będą często używane i będą spełniały swoją rolę. Warto zastanowić się jakie przedmioty drewniane są używane w każdym domu, a nie na siłę robić wszystko co możliwe z drewna. Praktyczny drewniany prezent to np. szczoteczka do zębów, klamerki do wieszania bielizny, deska do krojenia czy łyżka do mieszania – obecne w każdym domu, a przecież mogą być z logo organizacji związanej z edukacją (ryc. 2). Takie przedmioty codziennego użytku jeśli będą wykonane z lokalnych gatunków drewna przez lokalnych rzemieślników to spełnią wszystkie założenia ZR. Warto też pamiętać, iż materiały takie jak wiskoza i modal są uzyskiwane z drewna, tak więc skarpetki czy koszulka z odpowiedniego materiału mogą być świetnym, nieco zaskakującym, przedmiotem promującym ten odnawialny surowiec.

Ryc. 2. Drewniane przyrządy kuchenne z Nadleśnictwa Gdańsk – praktyczny gadżet
Fig. 2. Wooden kitchen utensils from Gdańsk Forest District – practical promotional gift

W Polsce obowiązuje szereg ułatwień prawnych dla organizacji, które chcą realizować założenia ZR takich jak Zrównoważone zamówienia publiczne – więcej informacji można znaleźć na stronie: <https://www.uzp.gov.pl/baza-wiedzy/zrownowazone-zamowienia-publiczne>.

Edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju to nie tylko przekazywanie wiedzy, to filozofia i droga życiowa, warto by jednostki i organizacje zajmujące się EZR pamiętały jak ważna jest spójność przekazu i działań na wielu polach EZR. Przytoczone powyżej przykłady pokazują, że jest możliwa. Warto pamiętać, że tylko wtedy EZR będzie skuteczna, gdy za słowami edukatorów będą szły czyny pojedynczych osób i całych organizacji.

Literatura

- Edukacja ku zmianie: podręcznik edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju. Praca zbiorowa. Program Uniwersytet Bałtycki. <http://www.balticuniv.uu.se>
- Trees and the Scottish Enlightenment. A learning resource for teachers of Curriculum for Excellence P6/7, S1/2. 2013. Praca zbiorowa. The Diversity Team Forestry Commission, Edynburg.
- Utdanningsdirektoratet. (2017). Rammepplan for barnehagen – innhold og oppgaver. Oslo: Utdanningsdirektoratet. <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/rammeplan/>
- Wolf Brother's Wildwoods. Imaging Mesolithic life in Scotland's forest and woodlands. An outdoor learning resource for teachers of Curriculum for Excellence Level 2. 2013. Praca zbiorowa. The Diversity Team Forestry Commission, Edynburg.
- <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2010:327:FULL&from=PL>
- <http://scotland.forestry.gov.uk/supporting/strategy-policy-guidance/education-strategy-and-reports/owl-scotland>
- <http://ucbs.uw.edu.pl/category/nasze-publicacje/>
- <http://www.gov.scot/Topics/Education/Schools/curriculum>
- <http://www.hausdeswaldes.de>
- <http://www.nationalpark-hainich.de/>
- <http://www.un.org.pl/>
- <http://zielonewydarzenia.pl/pl/i.11.0.0.9/Zielone-Wydarzenia-.html>
- <https://www.aldoleopold.org/visit/the-leopold-center/>

Streszczenie. Edukacja leśna jako część edukacji dla zrównoważonego rozwoju (EZR) jest nie tylko ideą, ale i praktyką w wielu krajach europejskich. To nie tylko uczenie o zrównoważonym rozwoju, ale także prowadzenie gospodarki, organizacja wydarzeń czy budowanie obiektów w duchu ZR. Artykuł jest zapisem referatu z 22 konferencji WZELS prezentującego przykłady dobrych praktyk z różnych zakątków Europy w architekturze, organizacji, uczeniu o użytkowaniu lasu, łowiectwie i innych elementach edukacji leśnej jako EZR.

Słowa kluczowe: edukacja dla zrównoważonego rozwoju, dobre praktyki

Summary. Sustainable Development in Forest Education – How? Good Practice Example. Forest education as a part of education for sustainable development (ESD) is not a mere idea but a practice in many European countries. It involves much more than just teaching the theory of sustainable development. It encourages sustainable ways of management, organization of events and architecture. The article is a paper presented during the 22nd Modern Problems in Forestry Education Conference (WZELS). It discusses good practice examples from different European countries in architecture, organization, forest utilization, game management and other elements of forest education carried out as ESD.

Key words: EDS, good practices

Anna Wierzbicka

Katedra Łowiectwa i Ochrony Lasu, Wydział Leśny,
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu,
wierzba@wp.poznan.pl